

HUGLEIÐINGAR

FRANÇOIS DE VOLTAIRE

Tann 21. november 1694 – í dag fyri 320 árum síðan – kom François de Voltaire í verðina. Hansara veruliga navn var François-Marie Arouet uppkallaður eftir pápanum og mammuni.

Voltaire kom eisini í heimssøguna.

”Tað er umráðani at síggja heim-in, soleiðis sum hann veruliga er, og ikki sum hann verður lærdur í barndóminum.” Hesi orðini vóru grundleggjandi undir hansara lív-langa stríði móti fordómum; móti gomlum, avoldaðum sjónarmiðum; móti kúgan; móti spiltum rættarskipanum; móti valdsmisnýtslu og fyri einstaklingsins mannarætti.

Hansara slóðbrótandi arbeiði við óbundnum hugflogi, hetta at gera sínar egnu tankar, gjørdist sjálv upplýsingartíðin, sum hann blásti ond í víða um í Europa.

Í Týsklandi sungu tey sangin *Die Gedanken sind frei* (...). Hesin 200 ára gamli sangurin varð bannaður í Týsklandi 1933-1945. (Í realskúlanum í Havn lærði lærarin í týskum, Chr. Haraldsen, cand.mag., okkum at syngja *Die Gedanken sind frei*.)

Við tryggum arvi og skilagóðari peninganytslu gjørdist Voltaire múgvandi maður. Hann var virkin sjónleikari, figgjaði og átti sjálvur sjónleikarahús, meira enn eitt, og við sínum góðu sjónleikaragávum saman við góðum vinfólki førdu tey fram sjónleikir. Sjálvur skrivaði hann 52 sjónleikir í stóran mun fokuserað á intolerancu og pátrúgv. Peningaliga hilnaðist hetta væl.

Hann hevði ein sera hvassan penn. Hann var ikki mjúkur at strúka. Hann kom í stríð við tey, ið høvdu vald, og hann noyddist tessvegna at rýma til Onglands, har hann var í 3 ár. Fyri Voltaire var hetta ein góð og mennandi tíð. Heimafturkomin í 1729, 35 ára gamal, varð hann vorðin kendur og virdur rithøvundur í Europa. Og nú var hann fullur av bókmentaligum ætlanum. Fleiri sjónleikir og 2 bøk-ur lógu á brápannuni. Í 1734 lögdu teir ráðandi hald á aðra bókina, og bøðilin brendi hana. Við sínum

flogviti og óvanliga hvassa penni fekk hann álvarsligar trupulleikar við tey ráðandi í Fraklandi: kirkju, stat og kong. Tá ið umrødda bók varð brend, og hann skuldi handtakast, hevði hann fjalt seg í einum sjálvstøðugum hertugadømi.

Voltaire var í áhaldandi ment-anarstríði og tessvegna fleiri ferðir í útlegd í ymiskum londum, har hann var høgt í metum. Men hann gavst ikki. Kirkjan og staturin fingi av grovfilini, samstundis sum hann var sera virkin við at hjálpa og bøta um tey vánaligu korini hjá teimum fátæku. Eitt avoldað og korrumperað rættarsamfelag megnaði hann at broytta til tað betra bæði í Fraklandi og øðrum londum í Europa.

O.s.fr.

Nútiðin dømir Voltaire øðrvísi enn fyri 300 árum síðani: Nú verður hildið, at Voltaire var deistur og ikki ateistur. Deisma er læran um, at ein gudur er, sum hevur skapað

heimin, men blandar seg annars ikki í tilveruna her á jørð.

Í 1760 keypti hann sær eitt góðs í bygdini, Ferney, á markinum millum Frakland og Schweiz. Har búði hann, til hann doyði, framhaldandi sera virkin við sínum penni. Eisini har bygdi hann sær eitt sjónleikarhús.

Tað verður sagt (í Google), at átjan túsund brøv, 2000 smárit og bøkur og 52 sjónleikir alt skrivað av Voltaire er í varðveitslu.

Byggin Ferney eitur nú Ferney-Voltaire, og góðsið er broytt til museum.

Næstan einki av skaldskapinum hjá Voltaire er umsett til føroyskt, men hann er allur á donskum. Í 1977 týddi Chr. Matras (1900-1988) ta heimskendu skaldsøguna Candide, sum Voltaire skrivaði 1759.

Í arbeiðsørinum doyði Voltaire í París 83 ára gamal. Tá hevði hann ikki verið har í býnum í 18 ár.

Eitt lítið brot úr ævisøguni hjá Voltaire, sum Georg Brandes (1842-1927) skrivaði í 1916:

”Voltaire var í roynd og veru burtursagdur úr París í næstan øllum sínum lívi. Slíka andstygd fyri Voltaire høvdu Ludvig 15. og Ludvig 16., at, tá ið hann doyði 30. mai 1778, varð tað ikki gjørligt at fáa gravstað til hansara í París. Sjálvur var hann altíð ræddur fyri, at hansara lík fór at verða tveitt í eitt bukkumannahol (rækkerkule).

Tað lítla, spinkla líkið slapp undan at verða tveitt í eitthvørt hol, av tí at hansara systursonur í loyndum fekk líkið flutt til abbatið Scellieres í Champagne, har kistan varð goymd navnleys í einum kjall-ara í trettan ár. So í juli 1791, undir kollveltingini, varð líkkistan há-tíðarliga borin av 12 hvítum hestum inn í París. Har varð hon móttikin við so stórum fagnaði og róma, sum París ongantið hevði víst kongi ella kaisara. Kistan fekk pláss inni í Pantheon í París.

Í 1814 á nátt brutu nakrir reak-tionerir inn í Pantheon, opnaðu kistuna og stappaðu beinagrindina av Voltaire í ein sekk, sum í náttar-myrkri varð tveittur í ruskdunga, har eingin kundi finna hann.

Á bukkvald endaðu soleiðis tær likamligu restirnar av honum, sum tá var mettur at vera størsti genius, verndarandi. Í kollveltingartíðini virður meira enn ein hálvgudur. Eftirtíðin gav honum pláss í heims-søguni.”

Ludvig 15. (1715-1774) vita vit um frá sleyg-og gølusøgum um hann og hansara elskarinnu Madame de Pompadoue. Hóast mentanarlívið var blómandi, var forfall og niðurgongd í Fraklandi, meðan hann ráddi.

Ludvig 16. (1754-1793) vita vit um, at hann giftist 16-ára gamal við tí 15-ára gomlu Marie-Antoinette, og at hann varð kongur 19-ára gamal og hon drottning 18-ára gomul.

Tað varð sagt, at hon segði, tá ið hon frætti, at fólkinum manglaði breyð: ”Júmen, gev teimum so køku.”

Heri Mohr

Tey vórðu bæði guillotineraði (háshøgð) í 1793.

Í 1932 skrivaði Stefan Zweig (1881-1942) ta hugtakandi og kenslubornu bókina ”Marie-Antoinette”. Hon er verd at lesa.

Propos Georg Brandes: Í Varðanum 1949 kunnu vit lesa hugleiðingar Um at lesa, sum Georg Brandes skrivaði í 1899, og sum Per Mohr í Hoyvík (doyði blaðungur í 1950-unum) týddi. Her vísir hann (Georg Brandes) á, hvussu man kan tosa við næmingin uttan at sára nakran.

Hugleiðingarnar eru sundurlið-aðar soleiðis:

Hví skulu vit lesa?
Hvat skulu vit lesa?
Hvussu skulu vit lesa?

Hugleiðingarnar um hví vit skulu lesa, endar Georg Brandes soleiðis (í PM týðing): ”Loksins megna vit, tá ið vit lesa við nærlagni, í tann mun at hevja okkum siðmenniliga, so vit livandi kenna og fata, hvat eigur at verða gjørt og eigur at verða sloppið undan.”

Óivað eins aktuellir spurningar í dag sum í 1899 og 1949.

P.s. Um onkur skuldi hildið, at nú hevur hasin gamli mist sjálvkri-tikkin, tí hvat veit hann um Voltaire og Europa? Hann hevur ikki verið á lærdum háskúla. Rætt er tað, eg átti at ansað mær. Men tað, ið eg her havi skrivað, er ikki annað enn, hvat eg havi hoyrt í mínum (barndóms) heimi, í onkrum háskúlatíma í Dan-mark og annars lisið í onkrari bók.

Ludvig 15.

Ludvig 16.

Marie-Antoinette

Madame de Pompadour